

nessä niitä oli enää 6200. Idealistisin tavoittein aloitettu avohoito on pahimmillaan rappeutunut sairailta säästämiseksi ja pelkäksi lääkkeiden määräämiseksi.

Mitä hulluus siis historiallisesti katsottuna on? Onko se lääketieteellinen, filosofinen, teologinen, sosiaalinen, moraalinen vai poliittinen ilmiö? On, kaikkea näitä.

VESA HIRVONEN
DOS., LAHTI

**THOMAS ALBERT
HOWARD**
**God and the Atlantic:
America, Europe, and the
Religious Divide. New York:
Oxford University Press.
256 s.**

Atlantin valtameren yli matkustavan ei ole vaikea huomata eroa eurooppalaiseen ja amerikkalaiseen tapaan suhtautua uskontoon niin yksilöiden kuin yhteisöjen tasolla. Ero on havaittavissa mediassa, politiikassa ja ihmisten puheissa, ja siitä on kirjoitettu analyyseissa ja matkakertomuksissa, joista tunnetuimpiin kuuluu Alexis de Tocquevillen *Demokratia Amerikassa*. Amerikkalaiset vaikuttavat paljon uskonnollisemmilta kuin eurooppalaiset. Mistä tämä johtuu? Mitkä ovat uskonnollisten erojen syyt ja kuinka ne ilmenevät käytännössä?

Thomas Albert Howard, joka toimii historian professorina Massachusettsissa, keskittyy teoksessaan *God and the Atlantic* osoittamaan, miten eurooppalaiset ajattelijat ja kirjailijat ovat käsitelleet uskontoa kuvaillaessaan ja selittäessään Yhdysvaltojen poliittista nousua, sen roolia maailmanhistoriassa ja sen suhdetta Eurooppaan. Mantereiden uskontojen konkreettisia ilmiöitä ja niiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä nousee teoksessa väistämättä esiin, mutta sen ensisijainen mielenkiinto on moderni eurooppalainen aate-

historia Ranskan vallankumouksesta 1900-luvun puoleenväliin, ja siinä esiintyvä kritiikki ja myötätunto Yhdysvaltoja ja sen uskontoa kohtaan. Kirjan kaksi ensimmäistä lukua on omistettu Yhdysvaltoja kritisoiville näkökannoille, kaksi viimeistä lukua myötätuntoa ja yhtäpitävyyttä osoittaville mielipiteille. Teoksen sisältö ei siis täysin vastaa otsikon herättämiä odotuksia, mutta johdannon ensimmäisellä sivulla selitetään tarkemmin, mistä on kyse.

Yhdysvaltojen vastainen kritiikki on jaettu Ranskan vallankumousta seuranneen aatteellisen jakauman mukaan kahteen ryhmään: oikeistolaiset ajattelijat puolsivat perinteistä hallitustapaa ja kirkon ja poliittisen vallan läheistä liittoa, kun taas vasemmistolaiset ajattelijat pyrkivät uudistamaan hallitustapaa, minimoimaan kirkon valtaa ja edistämään Euroopan sekularisaatiota.

Howard hyödyntää kolmea tahoja esitellessään oikeistolaisista, perinteitä vaalivista aatevirtauksista nousevaa kritiikkiä Yhdysvaltoja kohtaan. Nämä ovat brittiläiset anglikaanikirkon lojalistit, toisena mantereen saksankielisillä alueilla eläneet romanttisen perinteen luoja ja kolmantena katolinen kirkko. Näiden tahojen kritiikki kumpuaa lähinnä kunkin oman perinteen ja tapojen vaalimisesta ja puolustamisesta Yhdysvaltojen nousevaa ja jopa uhkaavalta tuntuvaa kulttuuria ja uskontoa vastaan. Tämä näkyy niissä yksityiskohdissa, joista Yhdysvaltoja kritisoidaan. Anglikaanikirkon lojalistit korostavat valtiokirkon merkitystä yhteisön ylläpitämisessä. Sen puuttuminen johtaa kaaokseen ja lahkoutumiseen. Romantiikan näkökulmasta puolestaan Yhdysvaltojen ongelma on hengettämyys (Geistlosigkeit). Yhdysvallat on kansakunta, jonka kulttuuri ja uskonto ovat pirstoutuneet ja vailla perinteitä ja historiaa. Vain voimakas, keskeinen valtiovalta voi antaa kansalle kulttuurista ja uskonnollista merkitystä. Katolisen kirkon kritiikin taustalla on sen maallisen vallan menet-

täminen Euroopan vallankumousten myötä 1800-luvulla, erityisesti osana Italian niemimaan kansallista yhtenäistämistä 1859–1860. Katolinen kirkko koki yhdysvaltalaisyylisen uskonnollisen vapauden uhkana, jonka huippu oli paavi Leo XIII:n vuoden 1899 ensyklika, jossa hän nimitti ”amerikanismin” heresiaksi.

Vasemmistolaista kritiikkiä Yhdysvaltoja vastaan Howard esittelee niin ikään kolmesta näkökulmasta: ranskalaisten sosialistien, hegelismin ja marxismin, sekä mantereen liberalismien näkökulmista. Nämä olivat vallankumouksellisia aatevirtauksia, jotka Yhdysvaltoja arvioidessaan kiinnittivät huomionsa siellä harjoitetun uskonnon elinvoimaisuuteen. Verratessaan Amerikan ja Ranskan vallankumouksia toisiinsa ranskalaiset sosialistit katsoivat Amerikan vallankumouksen olleen keskeneräinen, protestanttinen vallankumous, joka johti anarkianomaiseen tilaan. Myös sosialistiset ajattelijat vastustivat Yhdysvaltojen protestanttisuutta, jota he pitivät porvarillisen uskonnon ylimpänä esimerkkinä. Mantereen liberalistit olivat lähinnä Ranskan kolmannen tasavallan aikana vaikuttaneita sosialisteja, jotka lähtivät maanpakoon oikeistolaisten noustua valtaan. Osa heistä pakeni Yhdysvaltoihin, koska he ihannoivat maata, jossa kirkko ja valtio oli erotettu toisistaan. Yhdysvalloissa he joutuivat kuitenkin pettymään maan voimakkaaseen uskonnolliseen ilmapiiriin. Yhteistä näiden kolmen kriittisen näkökannan välillä on se, että kaikissa katsottiin yhteiskunnan kehityksen merkitsevän vapautta uskonnosta (freedom from religion), kun taas Yhdysvalloissa se merkitsi vapautta uskoa (freedom for religion).

Seuraavissa luvuissa Howard kuvaa kahden eurooppalaisen ajattelijan, Philip Schaffin ja Jacques Maritainin, suhtautumista Yhdysvaltoihin ja sen uskonnolliseen ilmapiiriin. Kumpikin asui Yhdysvalloissa useita vuosia ja omaksui positiivisen suhtautumisen siellä olevaan poliitti-

seen järjestelmään ja uskonnollisuuteen. Molempia yhdistää myös ennen Yhdysvaltoihin muuttoa esitetty kriittinen arvio Yhdysvalloista.

Philip Schaff oli 1800-luvulla elänyt sveitsiläis-saksalainen teologi, joka opiskeli useissa merkittävässä saksalaisissa yliopistoissa ennen muuttoaan Yhdysvaltoihin. Yhdysvalloissa hän toimi opettajana ensin Mercersburgin seminaarissa ja myöhemmin New Yorkin Union Theological Seminaryssa. Yhdysvalloissa Schaff alkoi arvostaa uskonnollisen yhteisön mahdollisuutta toimia itsenäisesti ja päättää omista asioistaan ilman maallisen vallan valvontaa. Hänen arvionsa mukaan Yhdysvalloissa oli enemmän hurskautta ja seurakunnan käytännön toimintaa kuin missään muualla maailmassa, ja hän arveli, että Yhdysvalloissa saattaisi olla protestantismien tulevaisuus ja reformaatiokristillisyyden työssijä. Yhdysvaltojen uskonnollisuuden todellinen merkitys kristinuskolle ilmenee, kun sitä vertaa eurooppalaiseen uskonnollisuuteen, jossa kirkot olivat tiiviisti sidoksissa valtioon 1800-luvulla. Schaffin mielestä maallisesta vallasta itsenäinen, vapaa kristinusko oli Yhdysvaltojen suurin saavutus, ja samalla modernin historian merkittävimpiä kehityksiä.

Jacques Maritain oli ranskalainen humanisti, joka kääntyi katolisuuteen yhdessä vaimonsa kanssa. Avioparin ollessa luentokierteellä Pohjois-Amerikassa vuonna 1940 Saksa miehitti heidän kotimaansa ja he päättivät jäädä Yhdysvaltoihin. Maritain koki, että Yhdysvalloissa vallitseva hengellinen elinvoimaisuus ja moraalinen idealismi pitivät Eurooppaa ravistavia, fasistisia ja kommunistisia voimia loitolla. Moraalinen ja uskonnollinen vapaus olivat hänen mielestään aidon demokratian ja vapauden ehtoja. Maritain oli teologialtaan tomisti, joka suhtautui luomakuntaan optimistisesti. Vaikka amerikkalainen uskonnollisuus oli hyvin lahkoutunutta, hän arvioi Yhdysvaltojen perustus-

laillisten oikeuksien olevan lähempänä kristillisiä ja luonnonoikeudellisia (natural law) ihanteita kuin esimerkiksi Ranskan vallankumouksen kohdalla. Tästä syystä hän piti tehtäväänään saada katolinen kirkko harjoittamaan uudelleen suhteensa 1800-luvulla tuomitsemaansa demokratiaan ja uskonnolliseen vapauteen. Maritainin mielestä suurin ero Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä on Yhdysvalloissa vallitseva ainutlaatuinen suhde uskonnon, valtion ja yhteisön välillä. Schaffin tavoin myös hän arvioi, että Yhdysvaltojen merkittävin lahja ihmiskunnalle on uskonnonvapaus ja vapaaehtoisuus uskon harjoittamisessa.

Viimeisessä luvussa Howard tekee johtopäätöksensä. Kristinuskon ja demokratian välisen suhteen kehitys on ollut erilainen Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Euroopassa vallankumouksien aikakaudella suhde oli dialektinen: kristinusko ja demokratia koettiin yhteensopimattomiksi. Yhdysvalloissa suhde on ollut kaksoiskierteen kaltainen: kristinusko ja demokratia vaikuttavat toisiinsa. Eurooppalaisen silmin amerikkalainen kaksoiskierremalli herätti kritiikkiä sekä oikealta että vasemmalta: perinteistä kruunun ja alttarin liittoumaa kannattanut ajattelija koki lahkoutuneen amerikkalaisen uskonnon hulluuden perikuvana ja vasemmistolainen, joka liitti uskonnonvastaisuuden ja sekularisaation kehitykseen ja modernisaatioon, koki amerikkalaisen yhteiskunnan liian uskonnollisena.

Howardin tulkintamalli eurooppalaisesta Yhdysvaltoihin kohdistuvasta kritiikistä tarjoaa laaja-alaisen näkökulman, joka selittää monia eurooppalaisia, Yhdysvaltoja koskevia näkemyksiä. Hänen mielestään kirjassa esitetyt perinteiset katsantokannat ovat taustalla myös nykyajan eurooppalaisessa yhdysvaltakritiikissä. Hän haluaa kuitenkin korostaa, että on myös poikkeavia mielipiteitä, kuten optimistisesti Yhdysvaltoihin suhtautuvien Schaffin ja Maritainin näkemykset.

Teos on mielenkiintoinen ja valaiseva, ja se auttaa lukijaa ymmärtämään eurooppalaisen kritiikin taustalla vaikuttavia olosuhteita ja syitä. Lukija jää kuitenkin kaipaamaan lisätietoa amerikkalaisten suhtautumisesta uskontoon, sillä kirja tarjoaa tätä vain eurooppalaisten arvioiden välityksellä.

MIIKA TUCKER
TEOL. MAIST., JERUSALEM,
ISRAEL

VILLE JALOVAARA
Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 219. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura 2011. 305 s.

Ville Jalovaara väitteli vuonna 2007 teologian tohtoriksi tutkimusellaan *Kirkko, Kekkonen ja kommunismi poliittisina kriisivuosina 1958–1962*. Vuonna 2011 teokselle ilmestyi kaksi seuraavaa vuosikymmentä käsittävä jatko-osa *Kirkko, Kekkonen ja politiikka 1962–1982*. Tutkimus täydentää kuvaa kirkon roolista kylmässä sodassa ja parhaimmillaan korjaa perustellusti tutkimuskirjallisuudessa aiemmin esitettyjä tulkintoja.

Jalovaaran väitöstutkimuksen otsikossa mainittu ”kommunismi” on jatko-osassa korvautunut ”politiikalla”. Kommunismi olisikin ollut liian rajaava termi aikakaudelle, jona kirkon johdon suhteessa puoluepolitiikkaan ilmeni monia uudenlaisia säikeitä ja jännitteitä – ei vähiten Suomen Kristillisen Liiton (SKL) nousun myötä. Otsikossa voi myös halutessaan nähdä sanaleikin: Urho Kekkonen valta-asema oli tutkittavalla kaudella jo niin suvereeni, että hänet voi käsitteidenkin tasolla nostaa politiikan ”ulkopuolelle”: politiikko oli noussut valtiomieheksi, kuten *Kotimaan* päätoimittaja Erkki Kario toisteli Jalovaaran havainnon mukaan useita kertoja.